

Puolan Dendrologian Seuran satavuotisjuhlat

Henry Väre

Dendrologia eilen, tänään ja huomenna

Väre, H. 2024: Puolan Dendrologian Seuran satavuotisjuhlat. (Centenary celebrations of the Polish Society of Dendrology.) – *Sorbifolia* 55(4): 181–188. ISSN 0359-3568

The Polish Society of Dendrology was founded on September 13, 1924. In honor of the centenary, the society organized a three-day conference on September 13–15, 2024 *Dendrology yesterday, today and tomorrow*. The presentation and poster event was held on Friday 13 September, field excursions on 14 and 15 September 2024. The opening lecture, *100 years of the history of the Polish Dendrological Society – where we came from and where we are going*, was given by the president of the society, prof. Marcin Kubus. Other festive presentations were *Botany and the public: many steps from plant characteristics to scientific name* (Irina V. Belyaeva-Chamberlain, Kew Gardens), *History of dendrology in Finland* (Henry Väre, Board member of the Finnish Society of Dendrology), *National heritage trees, a new project of the German Dendrological Society* (Eike Jablonski, President of the German Dendrological Society, Luxembourg Ministry of Education) and *The history and current status of the Slovak Society of Dendrology* (Marcel Racek, President of the Slovak Dendrological Society, Slovak University of Agriculture, Nitra). The event was organized in Tarnowo Podgórne, about 20 km west of Poznań.

Henry Väre, Luonnontieteellinen keskusmuseo, Kasvimuseo, PL 7, 00014 Helsingin yliopisto.
henry.vare@helsinki.fi

Puolan Dendrologian Seura perustettiin 13.9.1924. Satavuotisjuhlan kunniaksi järjestettiin konferenssi *Dendrologia eilen, tänään ja huomenna*, johon kutsuttiin ulkomailta juhlaesitelmien pitäjiä. Esitelmä- ja posteritilaisuus oli perjantaina 13.9., ret-

keilyt tehtiin viikonloppuna 14.–15.9. Tilaisuus järjestettiin Tarnowo Podgórnassa, noin 20 km länteen Poznańista.

Puheenjohtaja Marcin Kubus piti avajaisuksen *Puolan Dendrologian Seuran 100 vuotta historiaa – mistä tulimme ja minne olemme menossa*. Muut juhlaesitelmät olivat *Kasvitiede ja yleisö: monta vaihetta kasvin ominaisuuksista tieteelliseen nimeen* (Irina V. Belyaeva-Chamberlain, Kew Gardens), *Dendrologian historia Suomessa* (Henry Väre), *Kansalliset perintöpuut*, *Saksan Dendrologian Seuran uusi*

◀ Neljän maan Dendrologian Seuran entiset tai nykyiset puheenjohtajat. Henry Väre (Suomi), Eike Jablonski (Saksa), Marcin Kubus (Puola) ja Marcel Racek (Slovakia).

projekti (Eike Jablonski, Saksan Dendrologian Seuran puheenjohtaja, Luxemburgin opetusministeriö) ja *Slovakian Dendrologian Seuran historia ja nykytila* (Marcel Racek, Slovakian maatalousyliopisto, Nitra).

Marcin Kubus – Historiaa

Puolan Dendrologian Seura perustettiin Lwówissa (Lvov; nykyään Ukrainaa). Perustajina oli tiedemiehiä, metsämiehiä, kasvitieteilijöitä ja puutarhaviljelijöitä, kuten Julian Brunicki, Stanisław Dzeduszycki, Seweryn Krzemieniecki, Szymon Wierdak ja Tadeusz Wrówski Wilczy.

Seuran satavuotinen historia on ollut kuoppainen. Neuvostoliiton ja Saksan 23.8.1939 solmiman Molotov – Ribbentrop-sopimuksen salainen lisäpöytäkirja merkitsi Puolan jakoa. Natsi-Saksa hyökkäsi Puolaan jo 1.9.1939, mistä toisen maailmansodan katsotaan alkaneen. Sodan päätyttyä Neuvostoliitto miehitti Puolan. Sota keskeytti seuran toiminnan. Tätä ennen seura ennätti julkaista kuusi vuosikir-

▼ Satavuotisjuhllaisuuksien vastuujärjestäjä oli Marcin Kolański Poznańin yliopiston Dendrologian laitokselta. Rogalinen retkellä päästiin ihailemaan Raczyńskin palatsin taidekokoelmia.

14.9.2024/Henry Väre

Gołuchówin kylä sijaitsee Pleszew'n piirikunnassa, noin 15 km Kaliszista luoteeseen.

Gołuchówin linnapuisto oli Suur-Puolan suurin ja yksi Puolan arvokkaimmista maisemakokonaisuuksista. Pinta-ala on lähes 160 hehtaaria. Nykyään puu- ja pensaslajeja on noin 600. Jan Działyńskin 1800-luvun puolivälissä perustamat lehmuskujat mainitaan erittäin kauniiksi. Paikalla kasvaa 262 monumenttipuuta. Puisto perustettiin vuonna 1853, jolloin Działyński sai

Gołuchówin kartanon haltuunsa. Puisto vaurioitui pahoi talvella 2007. Myrsky kaatoi noin 220 vanhaa puuta (Wikipedia 8.10.2024).

jaa *Rocznik Polskiego Towarzystwa Dendrologicznego* ("Puolan dendrologisen seuran vuosikirja"), viimeisimmän vuonna 1935. Seitsemättä osaa suunniteltiin vuodelle 1938, mutta painaminen myöhästyi. Neuvostoliiton hyökättyä syksyllä 1939, se otti haltuunsa Lvovin kirjapainot. "Vaarallisenä" aineistona koko painos tuhottiin. Toimittaja pystyi lähettämään kopiot vain tekijöille.

Sotaa edeltävinä vuosina Vuosikirjoissa julkaistiin useita arvokkaita artikkeleita, muun muassa Hanna Czczottowan tutkimus pyökin alalajien lehtien muuntelusta. Józef Goetzin kuvausta Gołuchówin puistosta pidetään klassikkona. Kórnikin puistosta on kaksi yksityiskohtaista kuvausta, ensimmäinen Konstanty Steckin ja Witold Kuleszan kirjoittama ja toinen Antoni Wróblewskin. Myös Halina Karmazyńskan tutkimus Puolan mistelistä (*Viscum album*) on merkittävä.

Syksyllä 1948 Seura järjestäytyi uudelleen Kórnikissa, mutta generalisimuis Josif Vissarionovitš Džugašvil alias Stalin lakkautti sen jo vuonna 1951. Seura kaikei tulkittiin isänmaalliseksi ja siten vaaralliseksi. Se yhdistettiin osastoksi Puolan kasvitieteelliseen seuraan. Samana vuonna julkaistiin seitsemäs vuosikirja uudella nimellä *Rocznik Sekcji Dendrologicznej Polskie-*

go *Towarzystwa Botanicznego* ("Puolan kasvitieteellisen seuran dendrologisen jaoston vuosikirja"). Uusi päätoimittaja oli Roman Kobendza. Nykyinen päätoimittaja on Jakub Dolatowski.

Sodan jälkeisissä vuosikirjoissa julkaistiin mm. useita puistokuvauksia, kirjoittajina esimerkiksi Kazimierz Browicz. Hän tutki puuvartisista myös ulkomailla ja julkaisi mm. luetteloita Kreikan saariston puuvartisista. Niissä oli usein levinneisyyskarttoja.

Puolan Dendrologinen Seura perustettiin uudelleen vuonna 2009. Menneiden vaikeiden vuosien jälkeen toiminta on jälleen aktiivista, jäseniä on noin 600 ja julkaisutoiminta jatkuva. Seuran sarjaa julkaistaan nykyisin sen alkuperäisellä nimellä. Artikkelit ovat pääsääntöisesti puolaksi, mutta esim. Jablonskin (2023) hieno yhteenvedo lepän lajikkeista on englanniksi.

Irina Belyaeva – Plants of the World (PoWo)

Belyaeva esitteli kasvien tieteellisten nimien sivuston Plants of the World Online (<https://powo.science.kew.org/>) sisältöä ja hyödyllisyyttä tieteellisten nimien selvitystyössä. Sivusto on erittäin hyödyllinen taksonomeille.

Henry Väre – Suomen dendrologian historia

Esitelmässä esiteltiin Suomen dendrologian saavutuksia Suitian kartanosta alkaen Pehr Kalmiin ja Pehr Adrian Gadiin, kas-

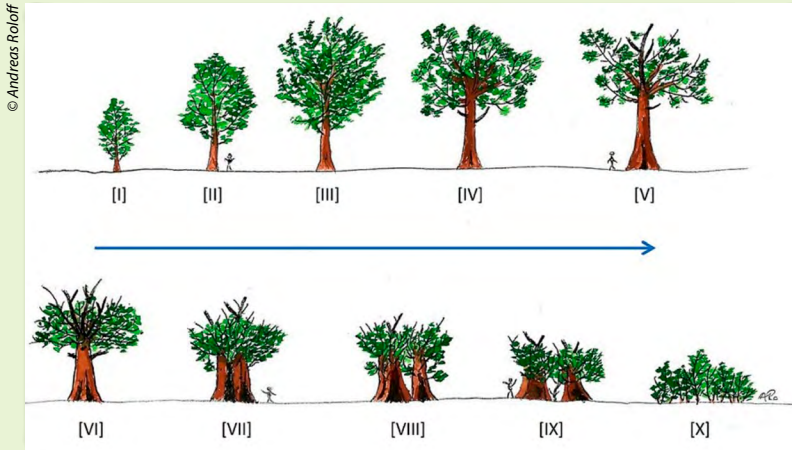
▲ Rogalinissa tutustuttiin tiestysti myös Raczyńskin palatsin puistoon.

vitieteellisten puutarhojen taivalta vuodesta 1678 1900-luvun alkuun, Arboretum Mustilan merkityksestä ja Dendrologian Seuramme monista saavutuksista. Aihetta on käsitelty mm. kirjassa *Puiden jäljillä – 400 vuotta dendrologian historiaa ja Sorbifolian juhlanumerossa*, kun seura täytti 50 vuotta vuonna 2019.

Eike Jablonski – monumenttipuut

Saksassa on suhteellisen vähän erittäin vanhoja puita pinta-alaan nähden. Tämä johtuu todennäköisesti (liian) korkeasta turvallisuushuolesta, joka johtaa puiden virheelliseen karsimiseen tai jopa ennätysvanhojen puiden kaatoon. Hanke *Nationalerbe-Bäume* ("Kansallisperintöpuut") pyrkii korjaamaan tilannetta. Se alkoi kymmenen vuotta sitten ja tähän mennessä on valittu 40 "metusalemiä". Ainoa kriteeri on, että puut ovat vähintään 600 vuotta vanhoja. Kriteerit täyttyviä puulajeja ovat toistaiseksi:

- *Abies alba*, saksanpihta
- *Acer pseudoplatanus*, vuorivaahtera (vuoristoissa)
- *Castanea sativa*, jalokastanja
- *Cedrus libani*, libanoninsetri
- *Ginkgo biloba*, ginkgo
- *Larix decidua*, euroopanlehtikuusi
- *Pinus cembra*, alppisembra (vuoristoissa)
- *Quercus robur*, metsätammi
- *Quercus petraea*, talvitammi
- *Sequoiadendron giganteum*, mammuttipetäjä

Kaavakuva puiden elinkaaresta.

I Nuoruus Latvuksen kehittyminen, taimen istuttaminen paikalleen.

II Kasvu Pitkien haarojen kasvu latvusalueella

III Varhaiskeski-ikä Latvus kasvaa luutamaiseksi haarojen pidentyessä ja harventuessa

IV Vakaa keski-ikä Latvus on kasvanut tyypilliseen muotoonsa

V Alkava vanhuus Monet latvaoksat kuolevat

VI Vanheneminen Puun keskiosaan syntyy uusi latvus

VII Vanhuus Runkoon syntyy aukkoja ja lahoa, toissijainen latvus paksuntuu

VIII Rappeutuminen Rungon hajoaminen osapuiksi

IX Monumentti Useita saman yksilön itsenäisiä runkoja

X Jälleensyntyminen Leposilmuista kasvaa uusia runkoja

- *Taxus baccata*, euroopanmarjakuusi
- *Thuja plicata*, jättituija
- *Tilia platyphyllos*, isolehtilehmus
- *Tilia cordata*, metsälehmus

Eiken esitelmään sisältyi mielenkiintoinen luokittelu puiden ikääntymisestä, miten puut vanhenevat? Saksan monumenttipuissa keskitytään pitkäikäisiin puulajeihin – ja niin kutsuttuihin ”metusalemeihin”, joiden elinajanodote on 1 000 vuotta tai enemmän. Ihannetapauksissa niitä voidaan jaotella eri vaiheisiin ikääntymisen edetessä.

Marcel Racek – Slovakian Dendrologian Seuran historia ja nykytila

Marcel piti esitelmänsä puolaksi, joka käsitteli aihetta otsikon mukaisesti. Slovakiassa on paljon arboretumeita ja siten dendrologeille vierailun arvoinen.

Puolalaiset esitelmät

Ensimmäistä esitelmässäsiota seurasivat puolalaisten tutkijoiden esitelmät ja posterien esittely. Ne pidettiin puolaksi, mutta tulkkaus oli järjestetty englanniksi.

Narcyz Piórecki: *Itäisten alueiden kartanoiden ja puutarhojen kartoitus Puolan ja Liettuan yhteistyönä vuosina 2013–2019.*

Anna Kołton ja Monika Czaja: *Valosaaste – puuwartiset nyt ja huomenna.*

Marek Maciantowicz: *Metusalemit – poikkeuspuita Lubuskien voivodi-istuksista, jotka ovat hävinneet.*

Beata Pachnowska: *Nykyaikaiset menetelmät puiden kunnan monipuoliseen arviointiin ja niiden arvostuksen kohottaminen: metsäteollisuuden haasteita ja mahdollisuuksia.*

Andrzej Kujawa (Puolan lastentarhojen yhdistyksen johtokunnan puheenjohtaja): *Puu kasvaa taimitarhasta.*

Päivä päättyi juhlaillalliseen ja tanssi-aisiin 1970-luvun musiikin kuten Abban ja Baccaran tahtiin, volyymit kaakossa. Vanhempia juhkakansa siirtyi toisaalle.

Retkipäivät

Viikonloppu oli varattu retkeilyille. Osallistujat jaettiin kolmeen ryhmään. Lauantaina yksi ryhmä vieraili Kórnikin arboretumissa ja linnassa. Toinen ryhmä, johon osallistuin, vieraili Rogalinissa Raczynskin palatsissa ja puistossa. Kolmas ryhmä tutustui Gołuchówin metsäkulttuurikeskukseen, linnaan ja arboretumiin.

Sunnuntaina yksi ryhmä retkeili Adam Mickiewicz -yliopiston kasvitieteellisessä puutarhassa Poznańissa ja Poznańin yliopiston dendrologisessa puutarhassa. Osallistuin tälle retkelle. Toinen ryhmä vieraili Poznańin kaupunkialueella katuvarsipuita katselemassa ja kolmas ryhmä tutustui Zielonkan metsäarboretumiin.

Rogalinin palatsi ja puisto

Rogalinin kylä sijaitsee Länsi-Puolassa Warta-joen varrella, noin 19 kilometriä Poznańista etelään. Kylässä on hulpea palatsi, jonka perusti Kazimierz Raczynski (1739–1824). Paikalla oli opastettu kierros. Suku oli Puolan ylhäisaristokratiaa ja läheisissä suhteissa kuningashuoneeseen. Palatsin viimeinen omistaja oli veljensä kuoleman jälkeen Edward Bernard Raczynski (1891–1993). Syntymänsä satavuotispäivänä hän perusti Raczynskin säätiön, jolle hän luovutti jäljellä olevat Rogalinin taidekokoelmat ja asunnon omistuksen.

► Rogalinin kuolleet metsätammet, *Quercus robur*, ovat luonnon monimuotoisuudelle tärkeitä.

14.9.2024 Henry Väire

▲ Tarnowo Podgórnassa juhlapaikan pihalla kasvoi tuijan lajike 'Smaragd', jonka on todettu olevan kanadantuijan ja jättituijan risteymästä Thuja × senetana valittu. Myös 'Brabant' on valittu samasta risteymästä (Schmidt & Schultz 2023).

14.9.2024 Henry Väire

Palatsin puiston parasta antia ovat kymmenet iäkkäät metsätammet, joista vanhin on ainakin 800-vuotias. Useat tammet ovat jo kulleet, mutta monet niistä ovat yhä pystyssä. Tammia lahottavat mm. häränkieli (*Fistulina hepatica*) ja rikkikäpää (*Laetiporus sulphureus*). Tikat noukkivat mm. härkäluteen (*Pentatoma rufipes*) toukia rungoista. Härkälude on kaikkiruokainen. Tärkeintä ravintoa ovat tammet, mutta ne imevät nesteitä myös lepistä, pähkinäpensaista sekä omena- ja kirsikkapuista. Härkälude on levinnyt viime vuosina Suomessa Ouluun asti. Naaraat munivat kesällä puunkuoren halkeamiin, ja toukat kuoriutuvat seuraavana keväänä.

Poznańin puutarhat

Vuonna 1925 perustettu kasvitieteellinen puutarha on Poznańin Adam Mickiewicz -yliopiston yksikkö, jota yliopisto ylläpitää ja jota myös Poznańin kaupunki tukee. Puutarha on laaja ja monilajinen. Se on rakennettu ympäristöä taitavasti mukaillen ja on silmää miellyttävä. Sitä johtaa prof. Justyna Wiland-Szymańska. Työntekijöitä on suomalaisiin kasvitieteellisiin puutarhoihin verrattuna paljon: 3 akateemista, 14 insinööriä, 2 hallintohenkilöä, 28 tukihenkilöä, 16 kausityöntekijää ja 9 talonmiestä.

Puutarha on avoin myös kulttuurille, kuten konserteille ja näyttelyille. Vuosittaiset ulkoilmatapahtumat ovat erittäin suosittuja: Toukokuun ”pitkä” viikonloppu kasvitieteellisessä puutarhassa (1.–3. toukokuuta) ja ns. Kasvitieteilijän syntymäpäivä (syyskuun alussa) ovat vakiintuneet kaupungin nähtävyyksiin. Puutarha on yksi Poznańin historiallisista kohteista, ja

sitä voi käyttää ilmaiseksi ympäri vuoden virkistykseen. Kasvitieteelliset kokoelmat on sijoitettu seuraavien luokkien mukaan lähes 22 hehtaarin maa-alueelle: dendrologia, ekologia, kasvibiologia, kasvimaantiede, kasvien systematiikka, harvinaiset ja uhanalaiset kasvit, vesi- ja suokasvit, koristekasvit sekä alppipuutarha ja kasvihuonekokoelmat. Kokoelmat palvelevat sekä tieteellisiä että opetustarkoituksia ja laajasti ymmärrettävää yleissivistystä. Puutarhassa on runsas, kaikille ikäryhmille suunnattu koulutustarjonta luentojen, työpajojen, opetuspelien ja retkien muodossa. Lisäksi vierailijat voivat tutustua luontoon omatomaisesti – ammattitaidolla suunniteltujen

▲ Poznańin kasvitieteellisen puutarhan opaskartta.

► Idänkäypähkinä, *Platycarya strobilacea*, Poznańin puutarhassa

koulutuspolkujen ansiosta. Yksi niistä on nimeltään *Garden Singers* – sarja värikkäitä tauluja, joissa on kuvauksia valituista lintulajeista, piirroksia ja QR-koodeja, joiden avulla voi kuunnella kunkin linnun laulua. Saatavilla on myös opastettuja kierroksia. Puutarha osallistuu aktiivisesti uhanalaisten lajien suojeluun käyttämällä *ex situ* -viljelyä, osallistumalla apurahoihin, jotka on tarkoitettu uhanalaisten kantojen vahvistamiseen luonnossa, ja ylläpitämällä siemenpankkia. Puutarha on vuodesta 1925 lähtien julkaissut *Index Seminumia*, jonka kautta siemeniä ja itiöitä voidaan toimittaa tutkimuslaitoksille ympäri maailmaa.

UPP:n (Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu) metsä- ja puutekniikan tiedekunnan dendrologinen puutarha (Ogród Dendrologiczny Wydziału Leśnego i Technologii Drewna) oli sekin monipuolinen, mutta ilmeeltään yksitotisempi. Puutarha perustettiin lokakuussa 1919 Poznańin yliopiston maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan opetusyksiköksi. Ensimmäisen puutarhan pinta-ala oli 0,86 ha ja siinä oli noin 190 lajia, pääasiassa pensaita. Laajennus tapahtui vuonna 1923 ja vuonna 1927 puutarhassa oli 452 kasvilajia ja -lajiketta,

▲ Metsä- ja puutekniikan tiedekunnan dendrologisessa puutarhassa kasvoi muun muassa ▼ sukuristeymä × *Chitalpa tashkentensis* (*Catalpa bignonioides* × *Chilopsis linearis*).

ja vuonna 1939 noin 900. Toisen maailmansodan aikana saksalaiset tuhosivat alueen, kaatoivat osan kasveista ja veivät osan pois. Tämän lisäksi hävitettiin puutarhan asiakirjoja. Vuonna 1947 puutarhassa oli jäljellä vain 201 taksonia.

Vuonna 1993 puutarhasta tuli Puolan tiedeakatemian kasvitieteellisen komitean kasvitieteellisten puutarhojen neuvoston jäsen. Vuodesta 1996 lähtien se on ollut itsenäinen yksikkö ja kuuluu tällä hetkellä yliopiston metsä- ja puutekniikan tiedekuntaan.

Arboretumissa on yli 800 puulajia systemaattisessa järjestyksessä. Arvokkaimpiin osiin kuuluu Euroopan suurin vaturoiden (*Rubus*) kokoelma, joka sai vuonna 2007 kansalliskokoelman aseman. Siinä esitellään mm. lähes kaikki puolalaiset lajit. Toinen tärkeä kokoelma sisältää suomalaisia alppiruusulajikkeita, kuten 'Haaga', 'Hellikki', 'Helsingin yliopisto', 'PMA Tigerstedt' ja 'St. Michael'.

Hieno juhla kaiken kaikkiaan

Juhlatilaisuus oli erittäin hyvin organisoitu. Osallistujia oli 150, järjestäjät mukaan lukien 180. Vastuujärjestäjä oli Marcin Ko-

lasiński Poznańin yliopiston Dendrologian laitokselta. Ala on Puolassa arvostettu, ja maassa on useampia dendrologian professuureja. Vanhempi Neuvostoliiton aikana varttunut sukupolvi hallitsee englantia osin, mutta nuoremmat tutkijat hyvin sujuvasti. He hakeutuivat mieluusti keskusteluihin ulkomaisten vieraiden kanssa. Kolasińskin mukaan toimintaa vaivaavat samat ongelmat kuin Suomessakin. Jäsenistö ikääntyy ja uusia on vaikea houkuttaa. Toivottavasti kyse on aaltoliikkeestä, jonain päivänä soisi kiinnostuksen taas viriävän.

Kiitokset

Maiju ja Yrjö Rikalan Puutarhasäätiö sekä **Luonnontieteellisen keskusmuseon** kasvi- ja sienitieteen yksikkö tukivat matkaa taloudellisesti. **Eike Jablonskille** kiitos luvasta käyttää kaavakuvauksien elinkerrosta.

Kirjallisuutta

Jablonski, E.J. 2023: Cultivars of *Alnus Mill.* (alder) and the contribution of Polish collections and nurseries for the dissemination. – *Rocznik Polskiego Towarzystwa Dendrologicznego* 70: 9–26.
Schmidt, P.A. & Schultz, B. (toim.) 2023: *Fitschen Gehölzflora*. 14 p. – 18 + 852 s. Quelle & Meyer Verlag GmbH & Co.

9.1.2025

TIETEIDEN

THE NIGHT OF SCIENCE

YÖ

VETENSKAPENS NATT

Tieteiden talo, Kirkkokatu 6, Helsinki

17.00 – 21.00 Dendrologian Seuran esittelypiste: Havupuuvisa.

Tutustu ikivihreiden havupuiden piirteisiin yhdessä Dendrologian Seuran asiantuntijoiden kanssa ja osallistu tunnistuskilpailuun! Oikein vastanneiden kesken arvotaan kirjapalkinto.

www.tieteidenyo.fi